

388; (7) 842 195; 822c 55, 3. opl.; (8) 599 28862; 388; (9) 856 143; (10) 451 382; (11) 860 15; 693b 1,619; 794 3,1885, 77; 212c tb 204; 3 45; 203 95; (12) 693b 1,619; 451 382; 161 1,530; (13) 659 1,565,600; (14) 693b 1,619; (15) 202c 1,138; (16) 582 15; (17) 770 179; (18) 822c 55; (19) 165 5,1910-11, 145; (20) 451 382; 776 2,141; (21) 388; 76c 328; (22) 202c 2, 212; (23) 562 33,1907,74; 776 2,141; (24) 547 39,154; (25) 785 233; 794 3,1885,77; 464j 203; 160 1906/38; 292; (26) 776 2, 198; 154 360; (27) 599 28862; (28) 547 102,123; (29) 743 29-33.

Ederfugl, *Somateria mollissima*

Hannens underside, bagkrop og svingfjer er sorte, ryg og bryst hvide, sidstnævnte med et rosa skær, det hvide hoved har en grøn nakke og sort stribe på issen; hunnen er mørkebrun med vingespejl. Yngler i Vadehavet og indre danske farvande, især på Kattegatøerne, Saltholm og Christiansø, bestanden af overvintrende ederfugle i vore farvande anslås til over 600.000.

– Danmarks Dyreverden 6, 129-41.

Ederfugl o. 1700ff, også *edderfugl* og blot *edder*; fællesnordisk, ældre nydansk *ejder*, af oldnordisk ædr (isl. ædur), indoeuropæisk eti, som måske er beslægtet med oldindisk (sanskrit) ati 'vandfugl' (1). *Eddergås* 1763ff (2), *edderand* 1763ff (3), *edderbleg* Læsø 1768ff (4), navnet forklares med, at fuglen sprøjter »edder« (ekskremer) hen over æggene hvis den forstyrres jf. *eddelblidrer* Læsø: den blidrer (pladrer) over æggene når den opskræmt må forlade reden (5); *ærre* o. 1700ff; Gilleleje o. 1800 (6), *arfugl* Samsø 1824 (7), *Ørfugl* 1852ff (8); hunnen: *odder(en)*, hannen: *bonden*, *odderbonden* Anholt 1896 (9).

Åbo(er) Bornholm 1756ff (10), tydingen: fuglen opholder sig ved åers udløb (1763; 11), måske oprindelig 'øbo' (1856; 12), fra åbod 'tilgift' fordi salget af de kostbare dun supplerede Christiansø-kommandantens indtægt (13); navnet er snarest et lydord efterlignende hannens dæmpede knurren a-oh-å-oh i parringstiden (14) jf. *uhand* 1852ff (15).

Grienlandson Sylt 1852 (16), *nobodosky*, *stobodosky* Samsø 1824ff (17), *sluffedos* Samsø fra hollandsk 'skiden person' (18), *admiral* om gammel hun Skagen (19).

Færøerne: *eider*; hunnen: *æða*, *æva*, hannen: *æðublikur*, *blikur*; enårig med hvidt bryst: *pumpuringur*; noa-navne: *rusk* 'affald, snavs', *roðbuk-suskarvur*, jagt på fuglen er ulovlig, en nedlagt må skjules f.eks. i et par bukser af fåreskind (roð) (20). VGrønland: *mitek* 'som sætter sig [på vandet]', *upernalik* 'som kommer med forår', *siorartok*, *sujorartok* 'den langnæbbede, -pandede', *kakortok* 'den hvide', *kukajuk* 'den næsten hvide', *avok* efter stemmen, *qaqujuk*, *angutiviak*; ung han: *amauliksak*; han i forårsdragt: *amaulik*, fuglen har på ryggen en farvetegning, som ligner en langhættet amaut 'barnepel's' hvori kvinder bærer deres børn; hunnen: *arnauiak* 'hunfugl'; ØGrønland: *malerssugak* 'den som jages [med kajak]', *ugpaterkortok*, *ugpaterqorteq* 'den med de store lå'r' (21).

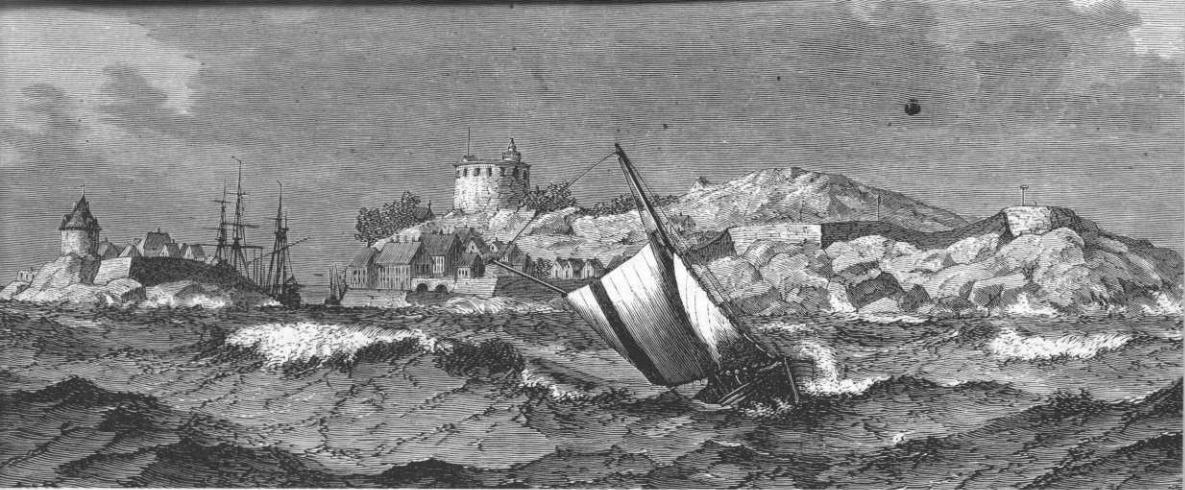
LITTERATUR: (1) 626 79; (2) 693b 1,619; 439b 100; (3) 98b 4; 383 1,162; (4) 693b 4,711; 61 155 (også *aderblå*); 212c 3,1140; (5) 202d 2,72; (6) 170 1909,54; 233 1942,21; (7) 165 22,1928, 60; (8) 451 385 (Samsø); 776 2,183; 383 1,162; (9) 160 1904/27: 1000; (10) 860 281; 693b 3,233; 160 1904/27:673 (1886); (11) 98b 4; (12) 3 39; (13) 203 397; (14) 785 39f; (15) 451 385; 776 2,183; 383 1,162; (16) 451 385; (17) 165 22,1928,60; 451 385; 776 2,182; (18) 212c 3,380; (19) 287b; (20) 522 11,82; (21) 451b 690; 562 21,1899,94; 33, 1907,75f; 109,1936-39, 205.

KØD, SKIND OG DUN

En knogle af ederfugl fra istidens sidste afsnit er fundet i Lønstrup klit sydvest for Hjørring og er det ældste kendte vidnesbyrd om vort lands forti-

Ederfugl. V. Prosch: Lærebog i Naturhistorie, 1867.

Det var et kongeligt privilegium for kommandantens folk at indsamle ederfuglenes kostbare dun på Christiansø. Træsnit i Nordiske Billeder, VI, 1875.

dige fuglefauna; endvidere er gjort knoglefund fra stenalder, bronzealder og jernalder (1).

Kødet er spiseligt, men ikke så velsmagende som vildandens (1756; 2); det spises kun af fattige (1763; 3), men meget i Grønland (1809; 4), hvor ederfuglen er en af de vigtigste fuglearter for befolkningens ernæring; der nedlægges årligt ca. 150.000 svarende til 250 t kød, i Thule-distriktet samles æggene til konsum (5).

Kgl. forordning af 25/4 1702 og 2/5 1733 forbyder jagt på ederfuglen. I den lange isvinter 1908-09 blev ved Lynæs og Hundested fanget ca. 20.000 ederfugle, »jeg så bådlaster indeholdende 1500-3000 ederfugle ligge ved bolværk her i byens [Københavns] kanaler, og på et vist tidspunkt råbtes der med ederfugle fra trækvogn på gaden som med bananer, jordbær eller rejler!« (6).

På Ertholme ved Christiansø måtte rededunene kun hentes af kommandantens folk og ingen uden hans tilladelse måtte komme på øen før det var gjort; der blev årligt indsamlet 15-25 kg rensede dun (7); »om efteråret drager de bort, og da lader man deres mange reder optage samt rengøre så deraf fås et temmelig forråd af de kostbare ederdun« (1767; 8). Rømø havde indtil 1940'erne en ret stor ederfuglbestand, og der kunne samles ikke ubetydelige mængder dun.

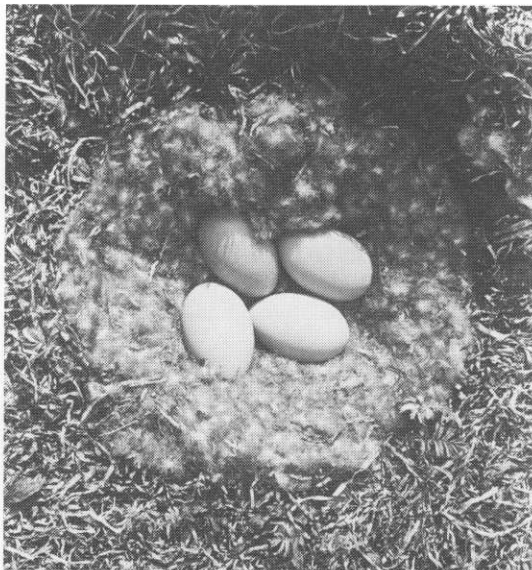
Udbyttet anføres meget forskelligt: 1 kg rensede dun af 25-30 reder (9) eller af 60-80 reder (10). Det er de varmeste, letteste og mest elastiske af alle dun, halvandet kilogram kan ligge i en sammenknuget hånd, men kan fylde en fem fod lang og bred dyne (11); om ederdun: 474 3,542f.

Fra Grønland oplyses 1763, at ingen dér interesserer sig for dunene, man kender ingen anvendelse for dem og »finder blot fornøjelse i at udsprede

dem i vejret« (12). Men i 1820'erne svarede den årlige eksport af ederdun fra Grønland til 110.000 reder, o. 1870 ca. 1500 kg fra 60.000 reder. Siden svandt eksporten ind til nogle få hundrede kg på grund af en hensynsløs jagt på fuglen; o. 1880 blev årligt nedlagt ca. 150.000 (og samlet ca. 60.000 af dens æg), o. 1900 ca. 100.000 og 1948-51 144.000 (13).

Når fjerene er fjernet giver det dunede skind en overordentlig blød og varmende beklædning, af 12-20 skind sys en pels til et voksent menneske, og af 50-80 et sengetæppe kantet med hannens brogede halsskind (14).

Ederfuglerede med dun. BIOFOTO/Leif Schack-Nielsen.

LITTERATUR: (1) 776 2,198; 548 47; (2) 860 281; (3) 98b 50; (4) 439d 349; (5) 586 198; (6) 776 2,201; (7) 98b 53,57; 721 267f; (8) 693b 3,233; (9) 756 6,712; (10) 842 193; 84 72; (11) 439d 349; (12) 98b 56; (13) 757c 79; 327b 33; (14) 736 2,1857,182f; 756 6,1917,712.

DIVERSE

Sætter man en stok i reden vedbliver hunnen med at lægge æg indtil stokken er skjult »men livet til lige sat til« (1) sml. agerhøne s. 103.

Ses mange ederfugle bliver vinteren streng (Horsens; 2).

»Dens dun er berømte, bløde, elastiske, varme, men meget usunde. De som værner sig til ederduns sengeklæder inkommoderes [får besvær med] katarr og flåd« (o. 1770; 3).

Æden har skønne bløde dun,
men kødet er slemt og sortebrun,
har ingen yndig smag;
på statelig bløde senge
at sove altfor længe
giver ingen lyst til mad.

S. Bugge 1663 (4).

Hvis man dræbte en ederfugl døde fårene (Nordby Samsø; 5). På en drengepels af fuglens skind skal hættens fjerposer vende indad, så kan han ikke skades af trolddom (Grønland; 6).

Ederfugl tegnet af Johannes Larsen på 10 kr. seddel udsendt 1975.

LITTERATUR: (1) 98b 60; (2) 794 3,1885,70; (3) 165 30,1936,118; (4) 107 upag.; (5) 488; (6) 547 107.

PROSA OG POESI

Ederfuglene som svære fregatter, der gynger i døningen – og fra skærene svarer ederfuglene med dybe kontrabasstrøg *Tage Voss* (1).

Langt ude fra fjorden lyder de gamle ederfugles grove stemmer: O-o-ah! O-uuu-ah! Det lyder som når en flok eskimoer holder palaver *Achton Friis* (2).

Tusind ederfugles hvidhed. · Se, de løfter deres vinger, · pisker søen, så det klirrer, · stiger med et styrt af skum og sprøjt, · svinger langt og svæver højt. · · Trækker deres flugt som ved en trolddom · bølger efter sig på fuglevinger? *Valdemar Rørdam* (3).

Natten er så lun, så lun, · mørkets sorte ederdun · daler skærmende og blidt *Jes Trøst* (4).

LITTERATUR: (1) 925 154,159; (2) 248 2,109; (3) 753g 24; (4) 870c 43.

Skallesluger, *Mergus*

TOPPET SKALLESLUGER, *Mergus serrator*; det grønlig hoved har en lang nakketop og halsen en hvid ring, brystet er brunt; ryggen sort og bugen hvid; hunnen har brunt hoved med nakketop og gråbrun hals uden ring. Alm. kystfugl, yngler på holme og småøer.

STOR SKALLESLUGER, *Mergus merganser*; hoved og hals dybgrønne med metalglans, bryst og underside hvide med rødgult skær, ryggen blågrøn til sort; hunnen har brunligt hoved med nakketop, gråblå overside og hvid hals og bug. Yngler nogle få steder i det sydøstlige Danmark, men talrig som vintergæst.

LILLE SKALLESLUGER, *Mergus albellus*, har hvidt hoved med kort nakketop og sort plet fra næb og øjne bagud, bryst og underside er hvide, brystet med to sorte bånd; hunnen har rødbrun isse, forhals og kinder er hvide og oversiden gråbrun. Ret fåtallig vintergæst i fjorde, vige og større søer.

– Danmarks Dyreverden 6, 145-55.

Skallesluger o. 1700ff (1), den fanger og sluger fisk, men ikke specielt skaller (bd. 1).

Vandskade o. 1700 (2); *stokand* Hirsholmene og *spærhals* Fynshav (3), *savand* og *speghalset* and Sjælland (4), *træand* Saltholm (5), *skrukke*, *skrokke* Falster (6).

TOPPET SKALLESLUGER: *rørbo* og *skrækand* o. 1700 (7), *fiskeand* o. 1700ff (8), *skrække* og *top-and* 1764ff (9), *bøgeskrække* 1852ff (10), *topskrække* 1852ff (11), *præst* (12) på grund af dens